

NÁZEV ŠKOLY:	GYMNÁZIUM JOSEFA JUNGMANNA LITOMĚŘICE, Svojsíkova1, příspěvková organizace
ČÍSLO PROJEKTU:	CZ.1.07/1.5.00/34.1082
NÁZEV MATERIÁLU:	VY_32_INOVACE_3B_10_Myšlení a řeč
TÉMA SADY:	Seminář z psychologie
ROČNÍK:	3. ročník
DATUM VZNIKU:	Prosinec 2012
AUTOŘI:	Luboš Nergl, Andrea Skokanová

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Myšlení, řeč a jazyk

Anotace:

Tento výukový materiál je určen studentům dvouletého volitelného předmětu psychologie. Text je rozdělen do jednotlivých kapitol tak, aby pokryl široké spektrum psychologické problematiky a poskytl zájemcům o tento obor základy, na které mohou navázat dalším studiem psychologie, popř. mohou takto získané poznatky využít pro soukromé účely, k sebepoznání, k rozvoji osobnosti i autoevaluaci.

Materiál obsahuje texty z učebnic určených pro výuku na vysokých školách, ale i texty určené pro zájemce z řad laiků či těch, kteří si chtějí rozšířit své znalosti získané v předmětu základy společenských věd. Tento materiál doplňuje soustavný výklad dané problematiky, navazuje na vědomosti, které studenti již získali a dále jejich znalosti prohlubuje. Materiál by měl pomoci studentům orientovat se v dané problematice, ale také je získat pro to, aby knihy zde citované také sami používali.

Text by měli studenti využívat k diskusi a k dalším vzájemným debatám. Systém návodných otázek a úkolů přispívá k hlubší práci s předloženým materiálem. Díky této „čítance“ se učí studenti pracovat s jiným textem, než který znají z učebnic, rozvíjet svou čtenářskou gramotnost a rychlou orientaci v textu.

Žáci si mohou texty vytisknout, stáhnout do mobilu či tabletu, různě si je doplňovat poznámkami, psát si do nich vlastní úkoly a dopisovat odpovědi. Během vyučovací hodiny je možné texty promítnout dataprojektorem na plátno či na interaktivní tabuli.

Časová náročnost: 2 vyučovací hodiny týdně

Myšlení, řeč a jazyk jsou fenomény specificky lidské. Myšlení je schopnost chápat a řešit problémy, řeč zase schopnost artikulovat zvuky do podoby fonémů a morfémů, a tak úzce souvisí s jazykem (na světě je několik tisíc jazyků). Zvířata nemyslí a neumějí mluvit, třebaže jsou mnozí lidé přesvědčeni o opaku. Z psychologického hlediska je tento omyl (antropomorfizace) postaven na projekci lidských vlastností do zvířat. Ačkoli se antropomorfizace zvířat může zdát výrazem „humanismu“, má i svou temnou stránku. V devatenáctém století byly mnohé druhy zvířat považovány za rozené zločince (draví ptáci, šelmy, lidoopi), byly nesmyslně hubeny a teorie o rozeném zločinci (Lombroso) byla postavena na přítomnosti zvířecích znaků v tělesné stavbě i mentalitě delikventů (orlí nos, dravčí oko, zašpičatělé uši apod.). Tak i Bram Stoker vytvořil popis své představy Draculy podle Lombrosovy nepravdivé teorie. Filozof Arno Anzenbacher v přehledné tabulce ukazuje na stěžejní odlišnost člověka a zvířete.

Arno Anzenbacher: Úvod do filozofie

ČLOVĚK	ZVÍŘE
VZTAŽENOST K SUBJEKTU vědomí sebe bytí při sobě transcendování	BEZPROSTŘEDNOST splynutí s dynamikou přítomnosti
UNIVERZALITA pojmovost všeobecnost	SINGULARITA smyslové zde a nyní
TOTALITA horizont bytí svět, celost	„OBLAST“ druhově specifický životní prostor
JAZYKOVÝ CHARAKTER jazyk jako kulturní dílo dané výchovou a tradicí	„ŘEČ ZVÍŘAT“ zděděný instinktivní vklad

Hans Kern a kol.: Přehled psychologie

(Jedná se o rakouskou učebnici pro SŠ a VOŠ s řadou příkladů)

Po léta existovaly snahy naučit mluvit šimpanze – naše nejbližší příbuzné.

Senzačních výsledků se podařilo dosáhnout v šedesátých a sedmdesátých letech, když byly pokusy o zvukové dorozumění nahrazeny *znakovou řečí*. Američtí vědci, manželé Gardenerovi, naučili šimpanzici Washoe během 22 měsíců 30 znaků pro hluchoněmé. Nejdříve to byly výzvy jako „pojď“, „dej“, ale také označení objektů jako „květina“, „pes“. Šimpanzice začala během této doby spontánně tvořit kombinace těchto slov jako třeba „dej sladkost“, ale také „poslouchej jídlo“ pro budíček, který ji upozorňoval na čas jídla. Také si začala pro sebe signalizovat, když si prohlížela obrázkové knihy. Signalizovala „pes“, když ho uviděla na obrázku. Když jednou šla do pro ni zakázané části zahrady, signalizovala si „tíše“. Po třech letech ovládala Washoe 85 znaků.

Koncem padesátých let byly intenzivně hledány argumenty proti behavioristickému pojetí, Mladý lingvista NOAM CHOMSKY se domníval, že SKINNEROVA teorie musí být nesprávná, protože podle něj nelze posilující vnější podněty předpovědět. Jeden a tentýž obraz by mohl u jednoho pozorovatele vyprovokovat zvolání: „Mistrovská práce!“, zatímco druhý by si například přál, aby malíře vyhodili. Také intenzita, četnost a rychlost nějaké verbální reakce nemusí navzájem proporcionálně odpovídat tak, jako u ostatních naučených způsobů chování. Především podle ní nelze nijak vysvětlit, jak by se dítě mohlo naučit za tak krátkou dobu tolik, aby začalo mluvit.

Protože dokážeme vytvořit teoreticky nekonečný počet vět (slovních kombinací) z konečného počtu předloh, znamená to, že si řeč osvojujeme podle obecných pravidel, která máme v sobě. Tato pravidla označuje CHOMSKY *generativní* (produktivní) *gramatika* (nebo univerzální gramatika), obecná struktura, která je podkladem pro konkrétní věty.

Výstavba těchto pravidel je hierarchická. Věty jsou tvořeny jako rozvětvené programy, jejichž strukturu čerpáme ze slovní zásoby. Přitom nejdříve formujeme subjekty a predikáty do jádrové věty; k té doplňujeme pouze další poznámky a rozšíření a přitom používáme slova určité třídy.

Tato univerzální gramatika předpokládá geneticky zakotvenou vlastnost pro specificky lidskou schopnost řeči.

)

Alena Plháková: Učebnice obecné psychologie

Z hlediska jazykovědy lze pojmy považovat za jazykové znaky. Základy soudobé **sémiologie**, respektive **sémiotiky** (nauky o znacích), položil švýcarský lingvista Ferdinand de Saussure (1857-1913), který rozlišil dvě základní složky jazykového znaku. První z nich je složka **označující (signifikant)**, což je obvykle zvuková nebo

psaná podoba slova. Druhou komponentou je to, k čemu se slovo vztahuje, neboli **označované (signifikát)**. **Označování** je proces, během kterého se k sobě obě komponenty váží a dohromady vytvářejí jazykový znak. Saussure zdůrazňuje, že jazykové znaky jsou arbitrární, tedy že mezi označujícím a označovaným neexistuje žádný předem daný vnitřní vztah. Jsou spojeny pouze na základě konvence, kterou však každý uživatel jazyka musí respektovat. (Saussure, 1996)

Anglický filozof John S. Mill (1806-1873) rozlišil dva základní druhy významů:

1. Denotát neboli denotativní význam je určitý reálný objekt, třída objektů či obsah pojmů, které daným slovem označujeme. Je pro všechny uživatele jazyka shodný. Takzvaná **homonyma** mají více denotativních významů. . . .

2. Konotát neboli konotativní význam zahrnuje individuální, zejména emocionálně zabarvené asociace, které jsou se slovem, respektive jeho denotátem spojeny.

Na počátku 20. století začali Francouzi a Němci zkoumat a porovnávat mentální výkonnost myšlení školních dětí. Alfred Binet zavedl termín mentální věk a William Stern sestavil inteligenční kvocient (IQ). Ve stejné době Angličan Charles E. Spearman vyslovil myšlenku o existenci obecné inteligence. Následně Američané Goddard, Terman a Yerkes prohlásili obecnou inteligenci za vrozenou (tzv. hereditární teorie inteligence) a přesvědčili armádu, aby otestovala v průběhu 1. světové války jeden a tři čtvrti milionu mužů. Po válce vypukla testovací mánie přistěhovalců s následnými eugenickými opatřeními. Tím se psychometrie zpronevěřila původním záměrům.

Stephen Jay Gould: Jak neměřit člověka

(Autor je profesorem evoluční biologie na Harvardově univerzitě)

Binet explicitně popíral, že by jeho test, později nazvaný inteligenčním kvocientem IQ (to když W. Stern výsledky standardizoval vydělením Binetem určovaného mentálního věku věkem skutečným), mohl měřit biologickou vlastnost, která by si zasloužila jméno „obecná inteligence“. V první řadě věřil, že složitá a rozmanitá vlastnost zvaná inteligence nemůže být z principu uchopena jako jediné číslo schopné vypovídat o řazení dětí na lineární škálu. V roce 1905 píše: „Nutno říci, že stupnice nedovoluje měření inteligence, protože intelektuální kvality nelze srovnávat podle velikosti, a proto je ani nelze měřit, jakoby to byly nějaké hladké povrchy.“

V rozporu s představami o jediné obecné inteligenci formuloval americký psycholog Howard Gardner v 80. letech 20. století dnes již proslulou, avšak kritizovanou a kontroverzní teorii vícečetné inteligence.

Howard Gardner: Dimenze myšlení

(Autor je profesorem pedagogiky na Harvardově univerzitě)

Než se pustím do vlastního výkladu jednotlivých inteligencí, chtěl bych se ještě zmínit o jednom zcela klíčovém momentu. Existuje všeobecné lidské pokušení dát svou důvěru tomu slovu, kterého se držíme, protože nám možná pomohlo lépe pochopit určitou situaci. Už na začátku knihy jsem se zmínil, že *intelligence* právě takovým slovem je; používáme ho tak často, že jsme uvěřili v jeho existenci, představujeme si pod ním skutečně hmatatelnou, měřitelnou entitu. Neuvědomujeme si, že jde jen o přijatelný způsob označení určitého fenoménu, o němž ani nevíme, zda existuje.

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Prodiskutujte Anzenbacherovu tabulku a formulujte představy, které by mohly jednotlivé aspekty rozdílů člověk – zvíře ilustrovat.
2. Vysvětlete, co je arbitrárnost vztahu signifikant – signifikát.
3. Vysvětlete rozdíl mezi řečí a jazykem.
4. Objasněte významový rozdíl mezi pojmy denotace a konotace.
5. Vyhledejte na internetu, které druhy inteligence rozlišuje Howard Gardner.
6. V ukázce od Gardnera je zmíněn problém, týkající se toho, zda inteligence vůbec existuje. Prodiskutujte, co si o tom sami myslíte.

Zdroje:

ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. 2. vyd. Praha: SPN, 1991, 304 s.
ISBN 80-04-26038-1, str. 135

GARDNER, H. *Dimenze myšlení*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999,
ISBN 80-7178-279-3, str. 98

GOULD, S. J. *Jak neměřit člověka*. Vydání neuvedeno. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, ISBN 80-7106-168-9, str. 170

KERN, H. A KOL. *Přehled psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000,
ISBN 80-7178-425-5, str. 88 - 89

PLHÁKOVÁ, A. *Učebnice obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004,
ISBN 80-200-1086-6, str. 308